

Szoták Szilvia

Gondolatok egy magyar nyelvstratégia szempontrendszerének kidolgozásához¹

Szépe György tanár urat 1992-ben, pécsi egyetemista koromban ismertem meg. A gimnáziumban Thomas Mannt olvasva döntöttem úgy, hogy közgazdász helyett inkább magyar szakos leszek. A Tanár Úr kezdett a nyelvészet felé terelgetni, sőt egészen határozottan kijelentette, hogy „maga nyelvész lesz.” Hát így kezdődött...

Ezzel a tanulmánnyal köszöntöm ezen kerek évforduló alkalmából elsősorban *az embert*, akitől diákként figyelmet, szeretetet kaptam, s akitől azt láttam, hogy különös diplomáciai érzékkel mindenre tudja a megoldást. *A tanárt*, akitől tanultam, és aki elindított ezen a pályán. Köszöntöm *a tudóst*, a generatív grammatikust, alkalmazott nyelvészt, a nyelvpolitikust, a főszerkesztőt... és sorolhatnám, hiszen Szépe György professzor eddigi félévszázados tudós tevékenységét sokszínűség jellemzi. *A kultúrdiplomatát*, aki szakértőként számos fórumon képviselte a nyelvi jogok ügyét, de a magyarság, a magyar nyelvtudomány ügyét is. Szépe György nemcsak műveli, oktatja, de menedzseli is a nyelvtudományt; egy lépéssel a többség előtt járva töretlen munkakedvvel a jövőt építi.

1. Bevezető gondolatok

Egy mai magyar nyelvstratégia megalkotásakor figyelembe kellene venni a Magyarországon élő magyarok, a Magyarországon élő nemzeti és etnikai kisebbségek és siket közösségek, valamint a Kárpát-medencében élő tömb- és szórvány-magyarság, magyar nemzetiségű cigányság, illetve a nyugat-európai és tengeren túli diaszpóra nyelvi igényeit és sajátosságait. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha helyzetfelmérés előzi meg. Tudományos alapossággal és tárgyilagossággal fel kell tárnai a magyar közösségek szociális, gazdasági, kulturális, politikai, vallási és nyelvi helyzetét, a nyelvi folyamatok irányát, és meg kell ismerni minden olyan tényezőt, amely akadályozza az egyént abban, hogy anyanyelvét a mindennapokban az egyes nyelvi színtereken használja, valamint abban, hogy a nyelvet a család és oktatási intézmények révén átörökíthesse. Végül is a nyelvpolitika (language policy)

¹ Vö. Balázs 2001; Pusztay 2006; Cseresnyési 2004; Tolcsvai 1998; É. Kiss 2004; Lanstyák–Szabó Mihály 2002; stb.

hosszabbtávú döntései és irányai attól függnnek, hogy hogyan készítjük elő azokat (Szépe 2001, 113).

A Magyar Köztársaság Alkotmányának 6§. (3) az állam alapvető feladatai közé sorolja a határainkon kívül élő magyarok sorsáért való felelősségvállalást, és a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolásának előmozdítását, amely rendkívül sokrétű feladatot jelent.

Éppen ezért konszenzusra kellene jutni abban, hogy a külhoni magyarság megmaradása Magyarországnak érdeke és felelőssége, azaz egy választásoktól és pártoktól független nemzetpolitika lenne kívánatos. A nemzetpolitika csak akkor lehet hatékony, ha szakpolitikává válik, azaz megbízható, széles szakmai háttérre támaszkodik, és áthatja a teljes magyar közigazgatást (vö. Bárdi 2004). Ha van nyelvstratégiánk, akkor a történésekre nem kényszerűen reagálunk, mert rendelkezünk a megfelelő időben a megfelelő válaszokkal. A célokból indulunk ki, és nem az aktuális eseményekre reagálunk. Ha van stratégia, akkor vannak célhoz kötött prioritások; amelyek segítenek abban, hogy hosszú távon gondolkodva, számolva a következményekkel, tudatos döntéseket hozzunk, és elérjük a kitűzött célokat.

A nyelvstratégia akkor lesz sikeres, ha a szakma és a politikusok együttműködnek, s az intézkedések egymást erősítik, és nem kioltják, s akkor valósulhat meg, ha van költségvetése², ha van intézményi felelőse és kontrollja.

2. Egy lehetséges nyelvstratégia szempontrendszeréhez

Egy nyelvstratégia kidolgozásakor a következő szempontokat célszerű figyelembe venni:

1. A közösségek nyelvi céljainak meghatározása nem történhet az adott közösségek nyelvi, nyelvpolitikai helyzetének alapos, szakszerű és tudományos feltérképezése és leírása, valamint folyamatos nyomon követése nélkül.

2. Nem lehet differenciálatlanul tekinteni a határon túli magyar közösségekre. Figyelembe kell venni az egyes nemzetrészek és azok helyzete közötti jelentős demográfiai, gazdasági, jogi és politikai különbségeket, illetve a többnyire kedvezőtlen folyamatok fáziskülönbségeit, az egyes közösségek nyelvmegtartó akarátát és képességét, etnonyelvi vitalitását.³ Az elmúlt húsz évben összegyűlt kutatási tapasztala-

² Az észtkormány pl. a nemzeti nyelv megmaradása érdekében 60 millió eurót költ. <http://www.nyest.hu/renhirek/hatvanmillio-euro-az-eszt-nyelvre> (Utolsó olvasat: 2011.02.28)

³ A Kárpát-medencei magyarlakta területek szociolingvisztikai vizsgálata csak a rendszerváltás után indulhatott el. Az MTA határon túli magyar nyelvészeti kutatóhálózatának feladatait ellátó Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat, valamint pl. az 1988 óta megrendezésre kerülő Élőnyelvi Konferenciák révén már vannak rendszerezett ismereteink az egyes határon túli magyar közösségek nyelvpolitikai helyzetéről,

latok ellenére sok még a tennivaló, s elengedhetetlen lenne a politikai változásokat követő folyamatos monitoring. Vannak adataink arról, hogy az egyes közösségekben az egyes tényezők milyen módon járulnak hozzá a közösség nyelvmegtartásához, avagy milyen mértékben idézik elő a magyar nyelv visszaszorulását, azonban hiányzik az azonos szempontrendszer szerinti összehasonlítás. A magyar népesség nyelvcsereje, asszimilációja, természetes fogyása és elvándorlása nem csupán gazdasági érdekből, hanem a „megfélemlített anyanyelvhasználat”⁴ légköre miatt is történik (Péntek 2008; Szoták 2009, 1328). A szórványmentéssel, a szórványkollégiumok létrehozásával azt kell elérnünk, hogy ne folytatódjék a ma még tömbjellegű közösségek további szórványosodása. A nyelvmegtartás ott is alapvető feladat, ahol látszólag él a közösség nyelvmegtartó képessége (Péntek 2010).

3. A 20. század végén a szocialista rendszer bukásával bekövetkezett politikai és gazdasági átrendeződés teljesen új helyzetet teremtett a Kárpát-medencében. A demokratikus átalakulás a nemzetiségi és nyelvi jogok területén is változásokat hozott, ugyanakkor a függetlenné vált államokban a többségi nemzetek és a kisebbségi magyar közösségek közösségépítő törekvései keresztezték egymást. A környező országokban elindult a nemzetállam-építés, az államnyelv státuszának törvényi megerősítése, s ezzel párhuzamosan a kisebbségi nyelvek használatának korlátozására való törekvés. Ha a nyelvi jogoknak az európai integrációt kísérő nemzetközi kodifikációs folyamatait is figyelembe vesszük, el kell ismernünk, hogy a 20. század végén a Kárpát-medencei magyar közösségek számára jelentős mértékben javultak a nyelvi státustervezés esélyei, kilátásai (Csernicskó 2009; Péntek 2008). Az elmúlt időszakban végzett vizsgálatok a nyelvi leépülésre, a funkcionális térvesztésre is felhívták a figyelmet. Ez egyenesen következik a magyar nyelv jogilag alárendelt státusából a környező országok területén (regionálisan hivatalos a Muravidék és Burgenland egyes településein). A korlátozások miatt a magyar nyelv fontos színterekről (közélet, gazdaság) és funkciókból szorul ki, és adja át a helyét az államnyelvnek (Péntek 2010). Ez a nem használt funkciókhoz kapcsolódó nyelvi regiszterek leépülését eredményezi/eredményezte. A leépülésnek egyik alapvető oka az, hogy Magyarországon kívül egyik országban sincs teljes körű és minden szintre kiterjedő anyanyelvű oktatás (Szilágyi 2008, 114). Meg kell vizsgálni, milyen tanulságokkal szolgálhatnak a jövőben a Kárpát-medencében végbemenő kisebbségi jogi szankciók. Nem mindegy, hogy a nyelvi és kisebbségi jogok/törvények

a közösségek nyelvállapotáról, a nyelvcsere és a nyelvmegtartás kontinuumában elfoglalt helyzetéről. A kutatásoknak egységes hálózatot alkotó, összehangoltan működő intézményi háttere van a határon túli magyar régiókban az MTA határon túli magyar kutatóállomásaiként létrejött dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda, a kolozsvári és sepsiszentgyörgyi Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, a beregszászi Hodinka Antal Intézet és a szlovéniai, horvátországi és ausztriai magyar nyelvészeti kutatásokat integráló Imre Samu Nyelvi Intézet révén.

⁴ Csak a két legsúlyosabb példát említem: az ukránosítási folyamatot és szlovák nyelvtörvény káros hatását.

mikor születnek egy közösség életében: ha az utolsó pillanatban, a nyelvcseré folyamatában, akkor a közösség már vitalitásának gyengeségéből fakadóan nem tud és/vagy nem is akar vele élni (Szoták 2009). Nagyon fontos lenne, hogy a magyar diplomáciai lépéseket megelőzze az adott területen dolgozó nyelvészekkel folytatott konzultáció, hogy olyan döntések szülessenek, amelyek a más államokban élő magyar közösségek hasznára és nem kárára vannak; ez alkotmányos felelősségünk.

4. A környező országok magyar közösségeinek mindegyikében sikerült átmeneni/kiépíteni a magyar intézményrendszert: iskolákat, könyvtárakat, színházakat, közművelődési intézményeket stb. Ezek mindegyike az anyanyelvű kultúra fennmaradását szolgálja, de közösségszervező tevékenységük is fontos, nem beszélve arról, hogy teret biztosítanak az anyanyelv használatára és a kapcsolatteremtésre. Folyamatos állami támogatásuk létfontosságú, mivel általánosságban elmondható, hogy működésükhöz nem vagy alig kapnak támogatást a többségi nemzetektől.

5. A kisebbségi nyelvek fennmaradásában vagy eltűnésében fontos szerepet játszik a nyelv presztízse és használati értéke (vö. É. Kiss 2004, 173), amely szorosan összefügg az adott ország gazdasági erejével. Magyarország ezt a rendszerváltás utáni előnyét mára elveszítette. A kétnyelvűség előnyt jelent a munkaerőpiacon, s a határon átnyúló vállalkozások is ösztönzik a nyelvtanulást. Ha az egyénnek valamilyen érdeke fűződik egy nyelv elsajátításához, akkor szívesen tanulja meg a szomszédos állam nyelvét. Elő kell segíteni – például az adott nyelveken való nyelvvizsgázás lehetőségének megteremtésével –, hogy az angol mellett (akár második idegen nyelvként) minél többen tanulják Magyarországon a szomszédos országok nyelvét, a szomszédos országokban pedig a magyart. A magyar nyelvtanulás presztízst növelheti pl. az is, hogy a 2010. augusztus 1-től hatályos egyszerűsített honosítási törvénynek van nyelvi feltétele.

6. A határon túli szórványközösségek nyelvének és identitásának megőrzésében a *család* kultúraátörökítő szerepe a legfontosabb, a nyelvátadást ebben a közösségben lehet/kell megalapozni. Másodsorban az óvodától az egyetemig biztosítani kell az *anyanyelvi oktatás lehetőségét* ahhoz, hogy erősítsük a nyelv megmaradását. Erre vannak ugyan törvényes lehetőségek, de a határon túli régiókban a magyar nyelvűség a gyakorlatban mégsem valósul meg az oktatás minden szintjén (Szoták 2005). Meg kell jegyezni, hogy a pozitív példák ellenére a határon túli régiókban többet ártunk, mint használunk a párhuzamos felsőoktatási struktúrák kiépítésével.

7. Fontos nyelvpolitikai kérdés a reciprocitás. Magyarország területén 12 nemzeti és egy etnikai kisebbségi csoport él. A jövőben önkritikusan végig kell gondolni, hogy azokat az intézkedéseket, amelyeket a nyelvi jogok, oktatáspolitikai, támogatáspolitikai stb. területén a szomszédos államoktól kérünk, vajon mi teljesítettük-e már, vagy teljesíteni akarjuk-e a magyarországi kisebbségek vonatkozásában.

8. A globalizáció az angol nyelv egyre nagyobb térnyerését eredményezi. A finn nyelvstratégiában (Laihonen 2009, 139) már arról olvashatunk, hogy a nemzeti nyelv védelmére fordít az állam figyelmet az angollal szemben. Támogatni kell az idegen nyelvek tanulását, és azt, hogy mindenki a saját anyanyelvén tanuljon és beszéljen, megőrizve ezzel a társadalom kulturális és nyelvi sokszínűségét. Fel kell hívni a figyelmet a magyar nyelv kulturális és tudományos értékeire, és hangsúlyozni kell fontosságát a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokban és a közéletben is. A magyar nyelv nemzeti szimbólum, a magyar nyelvű kultúra és identitás megőrzésének kerete. Különös tekintettel kell lennünk a magyar standard mellett a magyar nyelv-változatokra; mert a nyelvhasználat sokszínűsége a magyar nyelv ereje is egyben (vö. Csernicskó 2009).

9. Alig húsz éve annak, hogy a magyar nyelv egészét nyíltan és szabadon vizsgálhatjuk. A rendszerváltás óta a magyar nyelvű közösség kommunikációs közösséggé is vált (vö. Péntek 2010, 14). Az egységes kommunikációs térben nagyon fontos szerepe van a magyar nyelvű sajtó, az elektronikus média támogatásának, a közösségi oldalak kihasználásának, a magyar–magyar kommunikációnak. Egy esetleges nemzeti nyelvstratégia fontos feladatai közé tartozik az is, hogy az informatikai, technológiai fejlődést követve a magyar nyelv és a magyarországi kisebbségi nyelvek minél teljesebb mértékben jelen legyenek a virtuális digitális és számítógépes térben is (Péntek 2010).

3. Célok és tennivalók

1. A Kárpát-medencében élő kisebbségi magyar közösségek legfontosabb nyelvi célja a magyar identitás megőrzése és az ahhoz szorosan kapcsolódó magyar nyelv és kultúra megtartása, a magyar nyelv minél szélesebb körű használatának biztosítása és ezzel párhuzamosan az adott állam társadalmi szerkezetébe történő integráció. Olyan tudás és készségek, képességek (kompetenciák) kialakítása, amelyek révén a közösségek (és azok al csoportjai) megfogalmazhatják saját válaszaikat a folyamatosan újratermelődő, megújuló nyelvi és társadalmi kihívásokra.

2. Ha a kisebbségi magyar közösségeket hosszú távon meg akarjuk tartani, akkor fenn kell tartani a csoportok nemzeti azonosságtudatát. Ebben az anyanyelv megtartásának, illetve az anyanyelvi oktatásnak meghatározó szerepe van, bár többen és szórványban egészen más odafigyelést igényel, így felértékelődik a szórványkollektívumok támogatása azokon a területeken, ahol ez indokolt. Fontos az itt végzett munka minőségének folyamatos kontrollja is.

Hiába alakítjuk ki azonban az anyanyelvűséget az iskolában, ha azokon kívül a hivatalos színtereken nem használatos. A kisebbségek célja, hogy ne csak szim-

bolikusan tartják meg a nyelvüket, hanem minél több szintéren használják (Péntek 2010). Összmagyar érdek a regresszió megállítása; az anyanyelv demográfiai és funkcionális térvesztésének megakadályozása. Ennek érdekében javasoljuk az anyanyelvi oktatás kérdéskörének tudományos megalapozottságát, a régiónkénti igényeknek és sajátosságoknak megfelelően az anyanyelvi, illetve a kétnyelvű oktatás módszertanának kidolgozását, a magyar nyelvi tankönyvek, oktatási anyagok színvonalas átalakítását.

3. A külföldi magyarok a magyar nyelv egy-egy kontaktusváltozatát beszélnek, s ez egyebek között a szaknyelvek különfejlődését is eredményezte. Ezért kiemelt feladat a szaknyelvi felzárkóztatás, a szaknyelv egységesítése a Kárpát-medencében. A jelenlegi helyzeten szaknyelvi adatbázisok létrehozásával, szakkönyvek és tankönyvek fordításainak egységesítésével tudnánk változtatni – ismét csak magyarországi és határainkon kívül élő nyelvészek összefogásával.

4. Szükséges a magyar felsőoktatás fejlesztése egy egységes Kárpát-medencei magyar felsőoktatási térben gondolkodva. Mindez az oktatás színvonalának emelésével, a magyar–magyar akkreditáció bevezetésével és egységes minőségbiztosítási rendszer kidolgozásával, hiányszakok indításával képzelhető el. A támogatás mellett ugyanolyan fontos a rendszerben az ellenőrzés is: azaz a magyar állami finanszírozás megvalósulásának figyelemmel kísérése és számonkérése minden olyan intézményben, amely magyar költségvetési támogatásban részesül. Fontos lenne, hogy ne jelenjen meg úgy magyar állam által finanszírozott tankönyv és egyéb kiadvány, hogy azt egy független szakemberekből álló bizottság ne ellenőrizte volna.

5. A magyar nyelv megjelenésének támogatása regionális szinten a közigazgatásban, a hivatalokban és a kereskedelemben, és ezzel presztízsének emelése, az ehhez szükséges feltételek (pl. kétnyelvű űrlapok, nyomtatványok) biztosítása.

6. A tannyelv választás befolyásolása, a magyar anyanyelvű és anyanyelvi oktatás vonzóvá tétele, a magyar iskolák rangjának, jó hírének növelése a Kárpát-medencében. Legyen jól felszerelt, magas színvonalú, esztétikusabb tanulói környezetet biztosító a magyar iskola úgy, hogy ne a törvény által előírt állami feladatot vegyük át/el, hanem a diplomácia eszközeivel érjük el, hogy az adott állam tegyen eleget törvényes kötelességének, s csak ezt követően adja hozzá Magyarország a szükséges pluszt.

7. Kisebbségi létben elsődleges feladat az anyanyelv, majd az államnyelv megfelelő szintű ismerete. A gyakorlat azt mutatta, hogy szükség lenne magas szintű diplomáciai segítségre ahhoz, hogy a környező országokban az államnyelv elsajátítása használható nyelvi kompetenciát eredményezzen. Megfelelő tantervekkel, korszerű módszerekkel, nyelvkönyvekkel, illetőleg szakképzett nyelvtanárokkal sokat lehetne az eddigi helyzeten javítani (vö. Péntek 2001).

8. A nyelvstratégiának ki kell terjednie – egyre növekvő létszáma miatt is – a nyugati diaszpórára is, ahol az oktatásban nagy szerepet játszanak a cserkészek és

hétvégi iskolák. Szükséges lenne a hétvégi iskolák hálózatának létrehozása. Így Magyarország el tudná érni az ezekben tanító pedagógusokat, munkájukat szakmailag segíteni tudná: igényfelmérésekkel, majd továbbképzésekkel, tankönyvekkel, segédanyagokkal, de az egyes iskolák is át tudnák adni tapasztalataikat egymásnak.

9. A megalakult Nemzeti Tehetségsegítő Tanács terjeszkedésének köszönhetően sorra alakulnak a tehetségpontok a magyarlakta régiókban is. A tehetséggondozást a többségi tanulókra is ki kellene terjeszteni, ha magyarul tanulnak. A nagyobb régiókban nagy hiányt pótolna olyan elitkollégiumok létrehozása, amely befogadna minden olyan diákot, aki magyar nyelven szeretne tanulni. Olyan egyetemi ifjúsági központtá válhatna, ahol baráti és szakmai kapcsolatok köttetnek, ugyanakkor színvonalas nyelvi és informatikai labor, digitális könyvtár biztosíthatná a magyar szaknyelvi képzést azoknak, akik állami intézményekben tanulnak. Ez a kollégium hozzájárulna a magyar nyelv presztízsének emeléséhez, erősítené a magyar kultúrához való kötődést.

10. A magyar nemzeti nyelvstratégiában helyet kell kapnia a magyar nyelvű romákra vonatkozó céloknak és feladatoknak is. Nagy hiányt pótolna, ha az eddigi vizsgálatokon túl (feltételezések helyett) elkészülhetne a magyarországi és a Kárpát-medencei magyar anyanyelvű romák nyelvi, szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai felmérése. Ezekre lehetne alapozni a készülő romastratégiát.

11. Nagy hiányt pótol a 2009 novemberében elfogadott törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról (2009. évi CXXXV. tv.). Ezzel a magyar jelnyelvet önálló nyelvként, a jelnyelvet használó fogyatékos közösséget nyelvi kisebbségként ismerték el. Az elméleti keret adott, azonban a gyakorlati megvalósítás képzési-oktatási részének megvalósítása még várat magára, csak 2017. szeptember 1-jétől lesz hatályos! Kár, hogy ilyen hosszadalmas a gyakorlati alkalmazása, hiszen az iskolák a jelnyelv kizárásával gyakorlatilag a halláskárosult embereket nem hagyták értelmiségi pályára kerülni, kizárták őket az oktatási folyamatból.

4. Befejezés

A nyelvről való stratégiai gondolkodás egyfajta tudatos társadalompolitikai magatartást feltételez, és a gyakorlatban feladatok hosszú sorát jelenti a nyelvi tervezés, a nyelvi revitalizáció, a nyelvművelés, a nyelvi jogok, az oktatás, stb. területén. Sajnos, az elmúlt húsz évben sem a magyar kormány, sem a Kárpát-medencei magyar politikai szervezetek vezetői nem fogalmaztak meg ezzel kapcsolatos irányelveket (vö. Kontra 2010, 190). Jelen tanulmányban a teljesség igénye nélkül írtam elképzeléseimről. Témaválasztásom nem volt véletlen, az ünnepelt részese és alakítója volt hazai és nemzetközi színtereken egyaránt a nyelvpolitikai cselekvéseknek és diskurzusoknak.

IRODALOM

- BALÁZS Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÁRDI Nándor 2004. *Tény és való*. Kalligram, Pozsony.
- BARTHA Csilla – HATTYÁR Helga – SZABÓ Mária Helga 2006. A magyarországi siketek közössége és a magyarországi jelnyelv. 852–907. In: KIEFFER Ferenc (főszerk.) *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CSERESNYÉSI László 2004. *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- CSEERNICSKÓ István 2009. A nyelvi jogi szabályozást meghatározó tényezők Ukrajnában. *Magyar Tudomány* 11: 1297–1303.
- É. KISS Katalin 2004. *Anyanyelvünk állapotáról*. Osiris Kiadó, Budapest.
- FEDINEC Csilla 2008. (szerk.) *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest.
- KONTRA Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- LANSTYÁK István – SZABÓMIHÁLY Gizella 2002. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Kalligram, Pozsony.
- LAIHONEN, Petteri 2009. A finn nyelvpolitika. In: *Magyar Nyelvjárások XLVII*: 119–145.
- PÉNTÉK János 2010. Változatok és változások a mai magyar nyelvben. *MNy*. 1: 14–23.
- PÉNTÉK János 2008. A magyar nyelv erdélyi helyzete és perspektívái. In: FEDINEC Csilla (szerk.) *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest. 136–152.
- PUSZTAY János 2006. *Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- SZILÁGYI N. Sándor 2008. *A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban*. In: FEDINEC Csilla (szerk.) 105–117.
- SZÉPE György 2001. *Nyelvpolitika: múlt és jövő*. Iskolakultúra, Pécs.
- SZOTÁK Szilvia 2005. Az identitás „morzsái”. Őrvidéki civil szervezetek a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért. In: SZOTÁK Szilvia – BAKÓ Boglárka (szerk.) *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat Kiadó–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 209–225.
- SZOTÁK Szilvia – BAKÓ Boglárka 2005. (szerk.) *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat Kiadó–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- SZOTÁK Szilvia 2009. Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. In: *Magyar Tudomány* 11: 1321–1329.
- TOLCSVAI NAGY Gábor 1998. *Nyelvi tervezés. Tanulmánygyűjtemény*. Universitas Kiadó, Budapest.